

Takt og Utakt

En historie i dans

tusenårskiftet

fra middelalder til

Folkedans

BUL Kongsberg

med dansere fra 7 til 70 år sammen med

Eiker Spellemannslag

Om forestillingen

Forestillingen er bygd opp rundt en rød tråd som plasserer dansen og musikken langs en tidslinje fra middelalderen og fram til i dag. Vi har tatt utgangspunkt i de dansene og den musikken som vi vanligvis bruker, men har også funnet fram nye danser og ny musikk for å få fram utviklingen gjennom tida. Det er lagt vekt på å bruke lokale danseformer og musikk fra Eiker- og Kongsbergdistriktet.

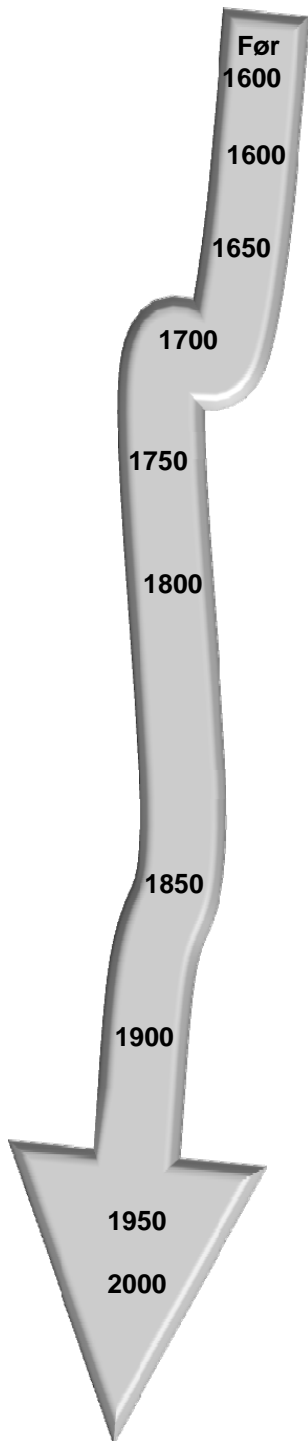
Ideen til forestillingen oppstod i forbindelse med at BUL i Kongsberg fyller 85 år i 2009. Vi ønska å lage en forestilling der alle som ville av barn, ungdom og voksne kunne danse sammen.

Aud Drotningsvik og Margrete Vaskinn har stått for utviklingen av forestillingen. Dag Vårdal har støttet oss i å plassere dansene i riktig tidsperiode, og Marianne Dahl har inspirert oss gjennom helgekurs. Begge to har bidratt med innspill til koreografien. Anny Benthe Emmerud og Knut Brusli Andersen var også med i første fase av programutviklingen.

Musikerne våre har funnet frem til tidstypiske slåtter, og har satt sammen musikken slik at den passer til en variert instrumentbesetning og gir et mest mulig tidsriktig uttrykk. Musikerne, i samarbeid med Kjell Traaen, har jobbet mye med å tilpasse musikken til dansen og koreografien. Eiker Spellemannslag har øvd inn deler av programmet og bidrar til et fyldig og variert musikkbilde.

”Takt og Utakt” har blitt til gjennom nært samarbeid mellom BUL i Kongsberg og Eiker Spellemannslag. Det er mange biter som skal passe inn når en slik forestilling skal settes sammen og det er mange som har stått på og bidratt til at vi har kommet i mål. En stor takk til alle - og en særlig takk til instruktører og musikere.

**Leikarringen BUL Kongsberg og
Eiker Spellemannslag**

Program:

Leiker
Langedans
Dvergemøy

Telespringar

Kørsdans
Kørsdans frå Grue
Pjokkum

Veva Vadsmål

Engelsk dans nr. 17

Halling

Sekskrossedans

Feiar frå Sandsvær

Sandsværril
Eikerril
Oppdalsril
Seksmannsril

Figaro med to møller

Runddans; Vals,
masurka,
reinlender og polka.

Sangdans:
Stolt Gudmund
Bendik og Årolilja
Åsmund Frægdegjeva
Nordlandsvise
Lars Lenkelifot

Avslutningsnummer

Omtale av danser og musikk

før 1600

Folkedanspionerer

Hulda Garborg (1862-1934) og Klara Semb (1884-1970) var folkedanspionerer i Norge. Hulda var den som starta arbeidet med sangdansen, mens Klara utvikla den vidare. Klara Semb står i en særstilling når det gjelder innsamling og nedtegning av musikkdanser også. Hun ga ut flere rettleidningsbøker som fortsatt er grunnstammen i det organiserte folkedansarbeidet.

Leiker

Vi starter vår dansehistorie med leiker fra middelalderen og har valgt ut "snurre i trakt", vippe pinne og leiker med kongler/steiner/terninger.

Tromma vi bruker (bodhran) er et gammelt irsk folkeinstrument. Lignende trommer finner vi i hele Europa på denne tida og de var mye brukt som danseinstrument. Til disse leikene spilles også en middelaldertone "Trotto". Den spilles på tussefløyte, en norsk variant av blokkfløyta.

Dvergemøy

Dvergemøy er en kjempeviser som bygger på den norrøne litteraturen om Sigurd Fåvnesbane. Hulda Garborg oppdaga kvadet da hun var på Færøyene sommeren 1902, og oversatte det til norsk. Tonen tok hun også med seg. Vi danser visa som stordans, noe som har overlevd i Færøysk tradisjon heilt fram til i dag. Det er mye som tyder på at det også blei dansa slik i Norge i middelalderen.

Ei kjempeviser er et kvad om en kjempe eller en helt. Kjempeviser er betegnelse på en gruppe middelalderballader som i innhold har nær tilknytning til norrøn litteratur.

Langedans

Langedans er en kjededans med røtter tilbake til middelalderen. Dans i kjede, enten med sang eller musikk til, var den dominerende moten i Europa i middelalderen, og har hatt mye å si for utvikling av dans i de fleste land i Nord-Europa.

Musikken til denne dansen går i $\frac{3}{4}$ takt og er lett å springe til. Det er et såkalt springarstev fra Gudbrandsdalen, "Har du sett noko gamal kjerring". Her får vi i tillegg til fløyta høre cittern, som er et 10-strengers instrument av mandolinfamilien.

1600

Konferansier

Som bakgrunnsmusikk får vi høre Kivlemøyane etter Olav Sveinson spilt på tussefløyte

Telespringar

Telespringar er en bygdedans som er den eldste forma for pardans i Norge. Det er belegg for at dette blei dansa først på 1600-tallet. Bygdedanser som springar og gangar er sterkt knytta opp til slåttemusikken. Hvert sitt dalføre har sin type springar og/eller gangar som har utvikla seg gjennom de hundreårene de har vært i bruk.

Telespringaren "Haslebuskane" blir først sunget, deretter kommer hardingfela inn. Den er en norsk variant av fiolinen. I tillegg til 4 overstrenger, har den 4–5 underliggende resonansstrenger. Disse gir den spesielle klangen i en hardingfele.

Kørstdans

Dette er en bygdedans i gruppeformasjon som har vært en del av bygdedanstradisjonen. På Kongsberg er det tradisjon å danse både Telespringar og Numedalsspringar. Vi danser her kørstdans til Telespringar.

Vi fortsetter å danse til "Haslebuskane". Denne slåtteforma av Haslebuskane blei mye brukt i Vinje på 1970-tallet.

Kørstdans frå Grue og Pjokkum

De sprekeste ville før som nå vise fram hva de dugde til, og det utvikla seg forskjellige "dugleiksdanser". Disse to dansene hører til denne gruppa. Kørstdans frå Grue, Solør, er nedtegna av Klara Semb i 1923. Pjokkum er nedtegna i Sandsvær.

Melodien til Kørstdans frå Grue er skrevet ned etter Klara Semb si tralling. Melodien og teksten til Pjokkum er folketone fra Sandsvær. Det spilles her på blekkfløyte som er det norske navnet på den irske; tin whistle.

Konferansier

Som bakgrunnsmusikk spilles "Irsk vals".

Veva Vadmål

Er opprinnelig en sangleik i Norge, men er også brukt med musikk. Dansen illustrerer veving av stoff og ender opp med at styrken på stoffet prøves. Sangleikene blei ansett for å være

mindre "syndige" enn bygdedansen. Veva Vadsmål blei lært bort på danseskolene.

Verseteksten beskriver veving av stoff. For variasjonens skyld tar vi i bruk torader her selv om dette instrumentet ikke blei tatt i bruk før midt på 1800-tallet.

Engelsk dans nr. 17.

Denne dansen er tidfesta til slutten av 1700-tallet, men danseformen er typisk for tidlig 1700-tall og er med for å vise dans som blei brukt på danseskoler og ball i den tida.

Halling

Hallingdansen har utvikla seg opp gjennom tidene og er i dag sett på som en "dugleiksdans" spesielt for gutter. Hallingen har utspring i bygdedansene og kom i bruk i første del av 1700-tallet.

Musikerne spiller "Halling" etter Lars Hjelbakk.

Sekskrossedans.

Sekskrossedans er nedtegna i Brekke i Sogn av Klara Semb. Det er belegg for at krossedanser var i bruk seint på 1700-tallet.

Melodien vi får høre her hadde Klara Semb "etter tralling av dei gamle som lærde meg dansane".

Feiar fra Sandsvær

Denne dansen er nedtegna i Sandsvær av Sverre Lindem (1901-1981); "Feiaren var alltid brukt i familie- og ungdomsselskap på de større gårdene i bygda i min barndom og ungdom."

Melodien er også nedskrevet av Sverre Lindem, ca. 1933.

Sandsværril og Eikerril

Som navnene sier så er Sandsværril og Eikerril lokale danser. Sandsværril er nedtegna av Sæmund Wulfsberg (1900-1986). Eikerril er nedtegna i Vestfossen av Klara Semb ca. 1928.

Melodiene er henta fra "Tonar til Folkedansen" (1951), av Henrik Gjellesvik.

Oppdalsril og Seksmannsril

Oppdalsril er fra Oppdal i Trøndelag og Seksmannsril er fra Asker i Akershus. Disse dansene er typiske riler som er blitt til etter påvirkning fra de britiske øyer. Vi har satt sammen disse to rilene. De voksne danser Oppdalsril og barna danser Seksmannsril. Avslutningen tilhører ikke dansene, men er satt til for denne oppsetningen.

Musikken til disse to rilene er "Ola Dyrmyrs ril" fra Agder og "Ril fra Dønna" fra Nordland.

Figaro med to møller

Figaro var en mye brukt selskapsdans – og det utvikla seg flere former av dansen; figaro med en mølle, figaro med to møller, og figaro der alle danser. Klara Semb ga ut dansebeskrivelsen i 1922 og hun skriver senere: "Figaro går i eit langsammt tempo og var alltid fyrste dans etter maten i alle selskap på bygdene, heilt til etter fyrste verdenskrig, då jazzen trengde unna dei gamle dansane."

Melodien er komponert av Niels Christian Brøgger (1783-1827).

Konferansier

Som bakgrunnsmusikk spilles "På Sagtjern" av Ingeborg Elise Moen

Runddans: Vals, masurka, reinlender og polka

Runddansene/gammeldansene springer ut fra en folkelig tysk/østerrisk pardanstradisjon. På slutten av 1700-tallet utvikla dette seg til en motedans som spredte seg utover Europa som vals. Deretter utvikla de andre gammeldansene seg og fikk stor utbredelse og popularitet utover 1800-tallet. Etter hvert overtar gammeldansene mer og mer plassen til bygdedansene som sosial samværsdans i Norge.

Det spilles "Vals etter Pål Aas", "Masurka etter Johan Elgshøen", "Hans og Asmund" av Hans Solum og "Inspirasjonspolka" av Ingeborg Elise Moen.

Konferansier

Her får vi høre melodien til sangdansen Stolt Gudmund, spilt på fløyte.

Stolt Gudmund

Er en av de folkevisene som blei brukt da Hulda Garborg i 1902 starta opp med sangdans. Ved den første framsyningen var det bare jenter som dansa, men det tok ikke lang tid før guttene også var med.

Stolt Gudmund er ei vise om det overnaturlige. Tekst og tone bygger på tradisjon fra Telemark.

Bendik og Årolilja

Blei koreografert av Klara Semb og vist første gang i 1909.

Bendik og Årolilja er ei riddervise der det ikke er funnet nedtegning av folkelige toner. Tonen vi bruker er komponert av Ingvar Bøhn, utgitt i 1883.

Åsmund Frægdegjeva

Er ett av de dansespillene som Hulda Garborg først og fremst laga til framsyningsbruk.

Åsmund Frægdegjeva er ei kjempevise fra Telemark. Tonen er nedtegna av Lindeman.

Nordlandsvise

Enkelte andre aktive dansere i leikarringmiljøene laga og dansemåter til viser. Nordlandsvise blei laga av Mali Furunes og utgitt første gang i 1935.

Nordlandsvise er ei skjemtevise som fins både i Sverige, Danmark og Norge. Tonen nedtegna av F. Anderssen fra Beiarn i 1905-06.

Lars Lenkelifot

Geir Egil Larsen fra Verdalen i Nord-Trøndelag var den som rundt 1980 først realiserte tanken om å lage dansemåter basert på lokal dansetradisjon. Lars Lenkelifot går i polstakt.

Tonen har Geir Egil Larsen i tradisjon fra Verdalsdistriktet i Nord-Trøndelag,

Konferansier

Som bakgrunnsmusikk spilles: "Det Finaste Eg Veit", Hellbillies.

2000

Avslutning

Som avslutning har vi satt sammen ril, polka, tango, reinlender og swing.

Etter første verdenskrig kom påvirkning fra Amerika for fullt. Moderne danseformer som foxtrot og tango blei mye brukt. Men i leikarringsammenheng fikk ikke disse dansene så stor innvirkning. Swing er den folkelige varianten av danseskolenes jitterburg. Også tango finnes i folkelige varianter. Det siste 10-året har det vokst fram andre måter å bruke folkedans på ved å ta elementer, takt og rytme fra folkedansen og sette sammen til nye uttrykk og formasjoner.

Her får vi igjen høre "Ril fra Dønna" og videre "Det er polka som er bra" av Freddy Kristoffersen, "Tango for to" med melodi av Bjarne Amdahl (tekst Alf Prøysen) og "Fjelldansen", en reinlender av Leif Skøien.

"Takt og Utakt" – støttes av:

Kvalitetsvarer
finner du hos

Husfliden

Velkommen til en
hyggelig handel!

Skolegata 18, 3611 Kongsberg
Tlf. 32 73 33 76

KONGSBERG

Bunadskoene får du kjøpt hos oss:

SKORINGEN

17. mai gt. 6, 3611 Kongsberg og Nytorget, 3612 Kongsberg
www.skoringen.no

Om aktørene

Musikere

Anders Fongen   Cittern
Kristin Fehn   Fløyter, sang
Ingeborg Moen   Fele, Hardingfele
Trude Saatvedt Lien   Torader

Dansere

Ungdommer og barn

Voksne

Hanna Kasin
Idunn Haavengen
Joakim Jakobsen
Knut B. Nedregård
Marthe Bjella
Runa Sylte
Sigrid Vaskinn
Sindre Hunn
Sølve Hunn
Vegard Sylte
Vemund Vaskinn

Anne Bjella
Anne Løwe
Aud Drotningstvik
Berthe Pedersen
Claudia Kasin
Einride Tinjar
Ellen R. Pedersen
Erik Magnus
Gunnulf Nyheim
Ingar Vaskinn
Ingebjørg Tinjar
Kirsten Magnus
Kolbjørn Kasin
Kåre Løwe
Margrete Vaskinn
Morten Hunn
Olav Bjella
Reidar Pedersen
Rolf Ivar Pedersen

Andrea Vanebo
Emilie Olafsen
Henrik Alexander
Einstad
Ina Cranner
Iselin Møller
Svendsten
Jenny Næss
Maria Sunde Olafsen
Marie Cranner
Marlin Haavengen
Nora Eidem
Sandra Simonsen

Musikere

Eiker Spellemannslag

Fele
Bente Storbakken
Morten Brekke
Solveig Hovda
Bjørn Bakkane
Ingeborg Moen
Katrine Tollehaug
Oscar Stuvseth
Laila Holte
Alicia

Cittern:
Anders Fongen

Fløyte:
Kristin Fehn

BUL Kongsberg

Bodhran:
Sindre Hunn

Hardingfele
Vemund Vaskinn

Koreografi og instruksjon: Aud Drotningstvik og Margrete Vaskinn

Lys og Lyd: Vegard Eggum

Om arrangørlagene

BUL Kongsberg

BUL Kongsberg blei stifta 26. oktober 1923. Laget er med andre ord 85 år og har om lag 110 medlemmer fordelt på 50 barn og 60 voksne.

Hovedaktivitetene er turdans, sangdans, gammeldans og litt bygdedans. Vi har øving hver onsdag på Lågdalsmuseet i Kongsberg.

Leikarringen arrangerer kurs i folkedans, men har også inniblant kurs med andre tema. Vi har jevnlig kontakt med folkedansere fra vennsbyene Køge og Kristianstad. Vi deltar på ulike dansearrangement som for eksempel leikfester i distriktet, barnestevner og Noregs Ungdomslags årlige Folkekulturfestival.

Vi danser framsyninger. Hvert år danser barneleikarringen på 17.mai og sommerframsyningene på Lågdalsmuseet er en tradisjon

Vi tar gjerne på oss danseoppdrag.

Se for øvrig vår web: www.bulkongsberg.no

Eiker Spellemannslag

Eiker Spellemannslag blei stifta i 1971. Vi er i dag 41 betalende medlemmer, halvparten er aktive musikere som møter på ukentlige øvelser. I tillegg har vi kurs for opplæring i folkemusikk på fele.

Fele er førende instrument i laget og for øvrig har vi trekkspill, fløyte, gitar, cittern og bass. Laget spiller runddans-, turdans- og tradisjonsmusikk med forankring i komponister fra Eikerdistriktet.

Laget har og har hatt flere lokale komponister blant medlemmene, noe som betyr mye for eget repertoar og distriktets musikk.

Laget er meget aktivt og deltar på festivaler og kappleiker. Laget er mye brukt på leikfester og arrangementer der tradisjonell bygde-, tur- og runddans utøves. Vi har også mange spilleoppdrag til sammenkomster og underholdning i vårt lokalmiljø, i tillegg til at vi av og til arrangerer konserter med lokalt tonestoff.

Se for øvrig vår web: www.eikerspellemannslag.no

Du er velkommen som medlem dersom du syns noe av dette høres spennende ut – det er bare å ta kontakt.

DANS DEG GLAD - GÅ PÅ FOLKEDANS!

